BOSHLANG'ICH SINF ONA TILI DARSLARIDA MULTIMEDIYA TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH ORQALI O'QUVCHILARNING OG'ZAKI NUTQINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

Nabiyeva Mu'tabar Maxammadayup qizi
Namangan viloyati To'raqo'rg'on tumani
55-maktabda boshlang'ich sinf o'qituvchisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.22867770

Annotatsiya. Maqolada boshlang'ich sinf ona tili darslarida multimediya texnologiyalaridan maqsadli foydalanish orqali o'quvchilarning og'zaki nutqini rivojlantirish metodikasi ilmiy-metodik jihatdan asoslanadi. Tadqiqotning maqsadi multimedia vositalarining didaktik imkoniyatlarini og'zaki nutqning mazmunlilik, mantiqiy izchillik, lug'at boyligi, talaffuz, ravonlik va dialogik faollik komponentlari bilan bog'laydigan amaliy modelni ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot metodlari sifatida 2020-2026-yillarda chop etilgan xalqaro va mahalliy manbalarni strukturali tahlil qilish, qiyoslash, pedagogik modellashtirish va mezonli baholash yondashuvlaridan foydalanildi. Tahlil raqamli hikoyalash, audio-video tayanch, tasviriy ketma-ketlik, ovoz yozish, interaktiv topshiriq va tezkor qayta aloqa kabi vositalar o'quvchini passiv tomoshabindan faol nutq yaratuvchiga aylantirgandagina samarali bo'lishini ko'rsatadi. Natijada ona tili darsiga mos besh bosqichli sikl: motivatsion nutqiy vazifa, multimodal idrok, tayanch asosida hamkorlikdagi qayta hikoyalash, mustaqil raqamli nutqiy mahsulot va refleksiv baholash modeli taklif etildi. Ushbu model darsning texnologik jozibadorligini emas, o'quvchining gapirish va muloqot qilish hajmini oshirishni asosiy natija sifatida belgilaydi.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, ona tili, og'zaki nutq, multimediya, raqamli hikoyalash, dialogik nutq, monologik nutq, pedagogik texnologiya, formativ baholash.

Аннотация. В статье научно-методически обосновывается методика развития устной речи учащихся начальных классов на уроках родного языка посредством целенаправленного применения мультимедийных технологий. Цель исследования состоит в разработке практической модели, связывающей дидактический потенциал мультимедиа с содержательностью, логической последовательностью, словарным запасом, произношением, беглостью и диалогической активностью речи. Использованы структурированный анализ источников 2020-2026 гг., сравнение, педагогическое моделирование и критериальное оценивание. Показано, что цифровое повествование, аудио- и видеоподдержка, визуальные последовательности, запись голоса, интерактивные задания и оперативная обратная связь дают наибольший эффект тогда, когда ученик выступает не пассивным зрителем, а активным создателем речевого продукта. Предложен пятиэтапный цикл урока: речевая мотивация, мультимодальное восприятие, совместный пересказ с опорами, самостоятельный цифровой речевой продукт и рефлексивное оценивание.

Ключевые слова: начальное образование, родной язык, устная речь, мультимедиа, цифровое повествование, диалог, монолог, формативное оценивание.

Abstract. The article provides a methodological rationale for developing primary school pupils' oral speech in mother-tongue lessons through purposeful use of multimedia technologies. The study aims to construct a practical model that links multimedia affordances with key components of oral speech: meaningfulness, logical coherence, vocabulary, pronunciation, fluency, and dialogic participation. The methods include a structured analysis of international and local literature published mainly in 2020-2026, comparison, pedagogical modelling, and criterion-referenced assessment. The synthesis indicates that digital storytelling, audio-video scaffolds, visual sequencing, voice recording, interactive tasks, and timely feedback are most productive when learners move from passive media consumption to active oral production. A five-stage instructional cycle is proposed: communicative motivation, multimodal perception, collaborative retelling with scaffolds, independent digital oral product, and reflective assessment. The model treats technology as a means of increasing the amount and quality of pupil talk rather than as an end in itself.

Keywords: primary education, mother tongue, oral speech, multimedia, digital storytelling, dialogic speech, monologic speech, formative assessment.

1. KIRISH

Boshlang'ich ta'limda ona tili darsi bolaning faqat grammatik bilimini emas, balki fikrni tushunarli, izchil, vaziyatga mos va tinglovchiga yo'naltirilgan holda og'zaki ifodalash kompetensiyasini ham shakllantiradi. O'quvchi so'z boyligini bilishi mumkin, biroq undan real muloqotda foydalana olmasa, nutqiy kompetensiya to'liq shakllangan deb bo'lmaydi. Shu sababli boshlang'ich sinflarda tinglab tushunish, savol berish, javobni kengaytirish, suhbatni davom ettirish, voqeani qayta hikoyalash, rasm yoki vaziyat asosida mustaqil monolog tuzish kabi faoliyatlar ona tili metodikasining markaziy yo'nalishlaridan biri bo'lishi zarur.

So'nggi yillarda ta'lim muhitining raqamlashtirilishi o'qituvchiga matn, tasvir, ovoz, animatsiya va videoni yagona didaktik vazifada birlashtirish imkonini bermoqda. Multimedia o'z-o'zidan yuqori natija bermaydi; uning samarasi materialning kognitiv jihatdan ortiqcha yuklamasligi, o'quvchi faoliyatini boshqarishi va real nutqiy ishlab chiqarishga olib kelishi bilan belgilanadi. Mayerning kognitiv multimedia nazariyasida so'z va tasvir kanallaridan muvofiqlashtirilgan foydalanish mazmunni qayta ishlashni kuchaytirishi, biroq keraksiz bezak va axborot o'quvchining ishchi xotirasini band qilishi mumkinligi ko'rsatiladi (1). UNESCO ham texnologiyani pedagogik maqsadga bo'ysundirish, insoniy muloqotni siqib chiqarmaslik va qo'llashning tenglik hamda barqarorlik omillarini hisobga olish zarurligini ta'kidlaydi (2).

Raqamli hikoyalash bo'yicha tizimli tahlillar ushbu yondashuvning til o'rganishda ayniqsa kuchli ekanini ko'rsatadi. Wu va Chen 57 ta tadqiqotni tahlil qilib, digital storytellingning lingvistik, kognitiv va ijtimoiy natijalarni birlashtirish xususiyatiga ega ekanini qayd etgan (3). Nair va Yunus 45 ta manbani qamrab olgan sistematik sharhda raqamli hikoyalash turli ta'lim bosqichlarida speaking ko'nikmalarini rivojlantirish uchun istiqbolli vosita ekanini ko'rsatgan (4). Bu xulosalar ayniqsa boshlang'ich sinf ona tili metodikasi uchun muhim: bola tayyor videoni ko'rish bilan cheklanmasdan, o'zi hikoya tuzishi, ovoz yozishi, qayta eshitishi va tengdoshlar bilan mazmunni muhokama qilishi kerak.

Empirik tadqiqotlar ham mazkur yo'nalishni qo'llab-quvvatlaydi. Malayziya boshlang'ich maktabidagi pilot tadqiqotda raqamli hikoyalashdan keyin o'quvchilarning tushunish, lug'at va

ravonlik ko'rsatkichlarida ijobiy siljish qayd etilgan (6). Tayvanda CLIL va hamkorlikdagi digital storytelling asosida olib borilgan tajriba boshlang'ich sinf o'quvchilarining inglizcha gapirish malakasi hamda kommunikativ faoliyatini kuchaytirgan (7). Web-multimedia storytelling tizimidan foydalanilgan boshqa tadqiqotda esa muntazam hikoya yaratish va aytish faoliyati gapirish amaliyoti hajmini kengaytirgani ko'rsatilgan (9). 2025-2026-yillardagi meta-tahlil va yangi tajribalar ham digital storytellingning til ko'nikmalariga o'rtacha-yuqori darajadagi ijobiy ta'sirini, ayniqsa faol yaratish, guruhli muloqot va o'qituvchi qayta aloqasi mavjud bo'lganda, tasdiqlamoqda (10; 11; 12; 13).

O'zbekiston boshlang'ich ta'limida Ona tili va o'qish savodxonligi darslarining yangilangan mazmuni matnni tushunish, fikrni og'zaki va yozma ifodalash, til birliklarini amaliy vaziyatda qo'llashga yo'naltirilgan. Milliy o'quv dasturi asosidagi darsliklar tahlilida ham matn bilan ishlash va nutqiy vazifalarni integratsiyalash tendensiyasi qayd etiladi (14; 15). Shunday sharoitda multimedia vositalari darsni shunchaki ko'rgazmali qilish uchun emas, aynan tinglash-gapirish tsiklini ko'paytirish, o'quvchini o'z nutqini rejalashtirish va qayta ko'rib chiqishga o'rgatish uchun xizmat qilishi kerak.

Muammo shundaki, amaliyotda multimedia ko'pincha prezentatsiya ko'rsatish yoki tayyor videoni tomosha qilish bilan cheklanadi. Bunda o'quvchining ekranga qaragan vaqti ko'payadi, ammo uning gapirgan vaqti ortmasligi mumkin. Ushbu maqolaning ilmiy muammosi shu qarama-qarshilikdan kelib chiqadi: multimedia vositalarini qanday tashkil etish kerakki, ular boshlang'ich sinf o'quvchisining og'zaki nutq faolligini, mazmunlilik va ravonligini bevosita oshirsin? Tadqiqot maqsadi - ona tili darslarida multimedia texnologiyalaridan foydalanishning o'quvchi nutqini faol ishlab chiqarishga yo'naltirilgan metodik modelini ishlab chiqish va uning didaktik mexanizmlarini asoslash.

2. MATERIAL VA METODLAR

Tadqiqot metodik-tahliliy xarakterga ega bo'lib, IMRAD tuzilmasiga mos ravishda strukturali adabiyot tahlili, qiyosiy tahlil, pedagogik modellashtirish va mezonli baholash usullaridan foydalanildi. Manbalar multimedia learning, digital storytelling, primary/elementary education, speaking skills, oral language, mother-tongue teaching kalit tushunchalari bo'yicha tanlandi. Asosiy e'tibor 2020-2026-yillardagi tadqiqotlarga qaratildi, biroq metodik modelning nazariy asosini yoritish uchun 2016-yildagi muhim empirik ish ham kiritildi. Tahlil korpusiga 15 ta manba: nazariy monografiya, xalqaro hisobot, sistematik sharh va meta-tahlillar, boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan o'tkazilgan empirik tadqiqotlar hamda O'zbekiston boshlang'ich ta'limi kontekstiga oid metodik ishlar kiritildi.

Manbalarni tahlil qilishda to'rtta kodlash yo'nalishi qo'llandi: 1) multimedia vositasining turi; 2) o'quvchi bajaradigan nutqiy harakat; 3) rivojlantiriladigan og'zaki nutq komponenti; 4) o'qituvchi tomonidan beriladigan tayanch va qayta aloqa. Bunday yondashuv texnologiyani alohida qurilma sifatida emas, didaktik tizimning bir elementi sifatida baholash imkonini berdi. Masalan, video samaradorligi videoning o'zi bilan emas, uni ko'rishdan oldingi savol, ko'rish jarayonidagi fokus, ko'rishdan keyingi qayta hikoyalash, juftlikdagi muhokama va o'qituvchining teskari aloqasi bilan birgalikda ko'rib chiqildi.

Og'zaki nutqning mezonlari boshlang'ich yoshga mos ravishda olti komponentga ajratildi: mazmunning to'liqligi, mantiqiy izchillik, faol lug'at, talaffuz va intonatsiya, ravonlik, kommunikativ mustaqillik. Har bir komponent uchun 0-3 ballik rubrika tavsiya qilindi: 0 -

ko'nikma namoyon bo'lmaydi yoki nutqiy topshiriq bajarilmaydi; 1 - kuchli tayanch bilan qisman bajariladi; 2 - mayda xatolar bilan mustaqil bajariladi; 3 - aniq, izchil va vaziyatga mos bajariladi. Maksimal 18 ball o'quvchi nutqining umumiy rivojlanish darajasini tavsiflaydi. Bu rubrika diagnostik, formativ va yakuniy baholashda bir xil mezonlardan foydalanishga yordam beradi.

Pedagogik modelni loyihalashda uchta prinsip asosiy deb olindi. Birinchisi - 'kamroq ko'rsatish, ko'proq gapirtirish': darsning multimedia qismi o'quvchi og'zaki faoliyati uchun stimul bo'lishi, uning o'rnini egallamasligi kerak. Ikkinchisi - 'tayanchdan mustaqillikka': dastlab rasm, kalit so'z, gap boshlanishi, subtitr yoki audio namunasi beriladi, keyingi topshiriqlarda tayanch bosqichma-bosqich qisqartiriladi. Uchinchisi - 'bir martalik javobdan qayta ishlangan nutqqa': o'quvchi ovozini yozib, eshitib, mezon bo'yicha o'zini baholab va qayta aytib ko'rishi kerak. Ovoz yozish funksiyasi aynan shu refleksiv mexanizmni ta'minlaydi.

Tadqiqotda real o'quvchilar bilan mualliflik tajriba-sinovi o'tkazilganligi da'vo qilinmaydi. Natijalar tanlangan ilmiy manbalar sintezi va ular asosida ishlab chiqilgan metodik konstruksiyadan iborat. Shu sababli maqolada keltirilgan jadval va diagrammalar empirik natijani 'yaratish' uchun emas, mavjud dalillarni metodik tizimga aylantirish va kelgusidagi tajriba-sinovni standartlashtirish uchun xizmat qiladi.

3. NATIJALAR

Strukturali tahlil natijasida multimedia vositalarining og'zaki nutqqa ta'siri to'g'ridan-to'g'ri emas, balki bir qator pedagogik mexanizmlar orqali yuzaga chiqishi aniqlandi. Birinchi mexanizm - multimodal kontekst yaratish. Tasvir va ovoz bolaning mavzuni tushunishi uchun ma'no tayanchi beradi; bu ayniqsa voqealar ketma-ketligi, personajlar harakati va sabab-oqibat aloqalarini ifodalashda muhim. Ikkinchi mexanizm - takroriy nutq ishlab chiqarish imkoniyati. Oddiy sinf javobida o'quvchi bir marta gapirishi mumkin, ovoz yozish yoki raqamli hikoya yaratishda esa u matnini rejalashtiradi, aytadi, qayta eshitadi va takror aytadi. Uchinchisi - hamkorlikdagi nutq: juftlik va kichik guruhda rasm ketma-ketligini muhokama qilish, dialog yaratish va rolga kirib gapirish o'quvchining muloqot hajmini oshiradi. To'rtinchi mexanizm - ko'rinadigan natija: raqamli hikoya, audio izoh yoki qisqa video o'quvchida auditoriya hissini shakllantiradi va nutqni maqsadli qiladi. Beshinchi mexanizm - tezkor va mezonli qayta aloqa.

Multimedia orqali nutqni rivojlantirishda mazmunning yoshga mosligi alohida ahamiyatga ega. Boshlang'ich sinf o'quvchisi uchun 30-90 soniyalik qisqa video epizod, 4-6 kadrli rasm ketma-ketligi, 20-40 soniyalik audio parcha yoki bitta kommunikativ vaziyat ko'pincha uzun videodan samaraliroq. Qisqa segment o'qituvchiga 'to'xtat - taxmin qil - ayt - tekshir' tsiklini bir necha marta takrorlash imkonini beradi. Bu yondashuv Mayerning segmentlash va ortiqcha elementlarni kamaytirish prinsiplariga mos keladi (1).

Tahlil natijasida multimedia vositalarini nutqiy vazifalar bilan bog'lovchi metodik matritsa ishlab chiqildi. Matritsadan ko'rinib turibdiki, bir xil vosita turli maqsadlarda qo'llanishi mumkin, biroq vazifa aniq nutqiy mahsulot bilan yakunlanishi zarur. Masalan, video ko'rishning o'zi natija emas; natija - voqeani uch gapda qayta aytish, sababni izohlash, qahramon nomidan fikr bildirish yoki sherigiga savol berishdir.

1-jadval. Multimedia vositalari va og'zaki nutq komponentlari o'rtasidagi metodik bog'liqlik

Multimedia vositasi	Asosiy nutqiy faoliyat	Rivojlantiriladigan komponent	O'qituvchi tayanchi
Qisqa video/animatsiya	Voqeani taxmin qilish, qayta hikoyalash	Mazmun, izchillik, ravonlik	Fokus savol, kalit so'zlar
Rasm ketma-ketligi/slayd	Hikoya tuzish, voqealarni tartiblash	Mantiqiy izchillik, lug'at	Gap boshlanishlari, bog'lovchilar
Audio namunasi	Eshitib takrorlash, intonatsion taqlid	Talaffuz, intonatsiya, tinglab tushunish	Qisqa segment, qayta eshittirish
Ovoz yozish	Monologni yozish va qayta aytish	Ravonlik, mustaqillik, o'zini nazorat	Rubrika, o'zini baholash savollari
Interaktiv viktorina	Izohlab javob berish, savol tuzish	Dialogik faollik, lug'at	Nega? Qanday? Misol keltir
Digital storytelling	Ssenariy tuzish va hikoyani taqdim etish	Barcha komponentlar integratsiyasi	Storyboard, rol taqsimoti, feedback

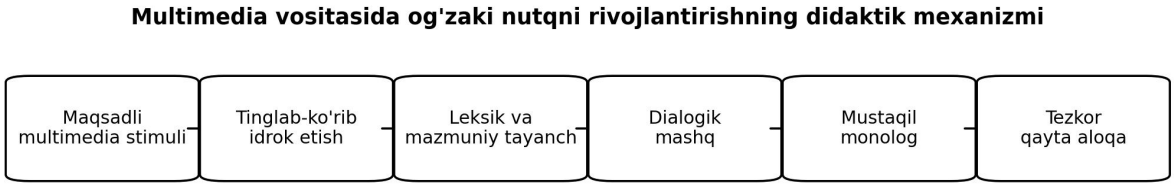

1-rasm. Multimedia vositasida og'zaki nutqni rivojlantirishning didaktik mexanizmi

Taklif etilayotgan modelda darsning boshlanishi texnologiya bilan emas, nutqiy maqsad bilan belgilanadi. O'qituvchi 'Bugun video ko'ramiz' demasdan, 'Bugun qahramonning qarorini uchta dalil bilan tushuntiramiz' yoki 'Rasm ketma-ketligidan foydalanib sherigingizga voqeani shunday aytingki, u kadrlarni to'g'ri tartiblay olsin' kabi kommunikativ vazifa qo'yadi. Shunda multimedia o'quvchida maqsadli tinglash ehtiyojini tug'diradi. Bu jarayon topshiriqni bajarish uchun kerakli leksik birliklarni faol holatga o'tkazadi.

Ikkinchi bosqich - multimodal idrok. O'quvchi qisqa video, rasm yoki audio bilan ishlaydi. O'qituvchi materialni bir marta uzluksiz namoyish etishdan ko'ra, ma'no tugunlarida to'xtatishi, taxmin savollari berishi, personajning kayfiyati yoki voqea sababini izohlashga

undashi maqsadga muvofiq. Bu bosqichda o'quvchidan uzun monolog talab qilinmaydi; qisqa, ammo tez-tez javoblar ustun bo'ladi. Shu tariqa passiv idrok faol gapirishga o'tish uchun tayyorgarlik vazifasini bajaradi.

Uchinchi bosqich - tayanch asosidagi hamkorlikdagi qayta hikoyalash. O'quvchilar juftlikda yoki 3-4 kishilik guruhda kadrlarni tartiblaydi, kalit so'zlardan gap tuzadi, 'avval - keyin - so'ng - nihoyat', 'chunki - shuning uchun' singari bog'lovchilardan foydalanadi. Boshlang'ich sinfda nutqning izchilligini aynan shu mikrostrukturaviy vositalar orqali shakllantirish mumkin. Tahlil qilingan empirik ishlar ham guruhli digital storytelling va hikoya yaratish jarayoni muloqot hamda speaking natijalarini qo'llab-quvvatlashini ko'rsatadi (6; 7; 8).

To'rtinchi bosqich - mustaqil nutqiy mahsulot. O'quvchi 45-90 soniyalik monolog, personaj bilan dialog, rasmga audio izoh yoki uch slayddan iborat mini-hikoya tayyorlaydi. Muhim shart: o'quvchi tayyor matnni o'qib bermasligi, balki reja yoki kalit so'zlarga tayangan holda gapirishi kerak. Raqamli hikoyalash metodining kuchi aynan yaratish jarayonida: ssenariy tuzish, kerakli so'zni tanlash, ovoz yozish va qayta tahrirlash til birliklarini faol qo'llashga majbur qiladi (3; 4; 10).

Beshinchi bosqich - mezonli qayta aloqa va refleksiya. O'qituvchi barcha grammatik xatolarni bir vaqtning o'zida tuzatishga urinmasdan, dars maqsadiga mos 1-2 fokus mezonni tanlaydi. Masalan, hikoyalash darsida izchillik va bog'lovchi vositalar, dialog darsida savol-javobning tabiiyligi, ifodali o'qishdan keyingi og'zaki sharhda talaffuz va intonatsiya markazga olinadi. O'quvchi o'z audioyozuvini tinglab 'Fikrim tushunarlimi?', 'Gaplar orasida bog'lanish bormi?', 'Bir xil so'zni ko'p takrorladimmi?' kabi savollar asosida ikkinchi variantni yozadi. Shu yondashuv bir martalik javobni o'zini boshqaradigan nutqiy faoliyatga aylantiradi.

2-jadval. Ona tili darsida multimedia asosidagi 5 bosqichli metodik sikl

Bosqich	O'qituvchi faoliyati	O'quvchi faoliyati	Kutiladigan nutqiy natija
1. Motivatsiya	Kommunikativ muammo va aniq nutqiy mahsulotni belgilaydi	Taxmin qiladi, savol beradi	Gapirishga ichki ehtiyoj
2. Multimodal idrok	Qisqa video/audio/rasmni segmentlab beradi	Tinglaydi, ko'radi, qisqa izoh beradi	Mazmuniy tayanch va faol lug'at
3. Hamkorlik	Juftlik/guruh uchun tayanchlar beradi	Qayta hikoyalaydi, savol-javob qiladi	Dialogik faollik va izchillik
4. Mustaqil mahsulot	Topshiriq va vaqt mezonini beradi	Audio/video/monolog yaratadi	Mustaqil, ravon va maqsadli nutq
5. Refleksiya	Rubrika va konkret feedback beradi	O'zini baholaydi, qayta aytadi	Sifatni anglab yaxshilash

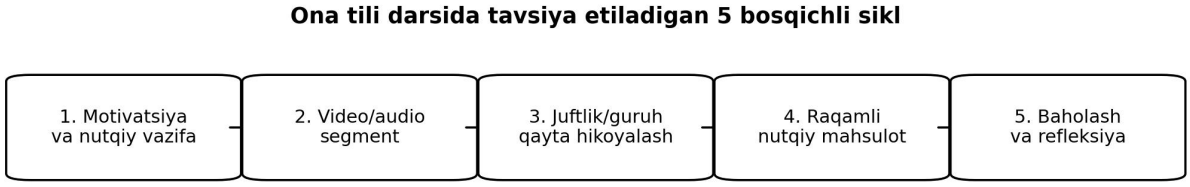

2-rasm. Ona tili darsida tavsiya etiladigan 5 bosqichli sikl

Metodik modelning amaliy qiymati baholashning aniq mezonlari bilan to'ldirilganda ortadi. Og'zaki nutqni faqat 'yaxshi gapirdi/yomon gapirdi' tarzida baholash o'quvchiga nimani yaxshilash kerakligini ko'rsatmaydi. Shu sababli oltita komponent bo'yicha qisqa rubrika taklif qilinadi. Rubrikani o'qituvchi bahosi, tengdosh bahosi va o'z-o'zini baholashda moslashtirib qo'llash mumkin.

3-jadval. Boshlang'ich sinf o'quvchisining og'zaki nutqini baholash rubrikasi (0-3 ball)

Mezon	3 ball	2 ball	1 ball	0 ball
Mazmun	Asosiy fikr to'liq, dalil/misol bor	Asosiy fikr aniq, mayda yetishmovchilik bor	Mazmun parcha-parcha	Vazifa bajarilmagan
Izchillik	Voqea/fikr mantiqiy bog'langan	1-2 uzilish mavjud	Ketma-ketlik tez-tez buziladi	Izchillik yo'q
Lug'at	Mavzuga mos va xilma-xil	Yetarli, ayrim takrorlar bor	Cheklangan, ko'p takror	Juda kam
Talaffuz/intonatsiya	Aniq va tabiiy	Mayda xatolar mazmunga xalaqit bermaydi	Ko'p xato, tushunish qiyinlashadi	Nutq tushunarsiz
Ravonlik	Uzoq to'xtalishsiz	Ba'zi pauzalar bor	Ko'p pauza va uzilish	Nutq davom etmaydi
Mustaqillik	Tayanchsiz yoki minimal tayanch bilan	Qisqa tayanch bilan	Ko'p yordam bilan	Yordam bilan ham bajarmaydi

Modelni 1-2-sinflarda qo'llashda til birliklari sodda va multimedia segmentlari juda qisqa bo'lishi lozim. Masalan, 1-sinfda uchta rasm asosida 'Kim? Qayerda? Nima qildi?' qolipi bo'yicha uch-to'rt gaplik hikoya tuzish, audio namuna ortidan intonatsiyani takrorlash va yakunda o'z ovozini yozish yetarli. 3-4-sinflarda esa sabab-oqibat, qahramon pozitsiyasi,

taqqoslash, muammo va yechim kabi murakkabroq mantiqiy operatsiyalarni kiritish mumkin. O'quvchi bir voqeani turli nuqtayi nazardan gapirib berishi yoki videodagi vaziyatga alternativ yakun taklif qilishi og'zaki nutq bilan birga tafakkurni ham rivojlantiradi.

Ona tili darslarida multimedia vositalarining yana bir muhim vazifasi differensiallashtirishdir. Nutqi sust o'quvchiga rasm, kalit so'z va gap boshlanishlari saqlab qolinadi; yuqori darajadagi o'quvchida tayanchlar qisqartiriladi va vaqt, auditoriya yoki uslub kabi qo'shimcha shartlar beriladi. Shunday qilib, bir xil multimedia materiali turli darajadagi o'quvchilar uchun individual murakkablikda ishlatilishi mumkin. Bu yondashuv barcha o'quvchilarni bir xil uzun javobga majbur qilishdan ko'ra ko'proq inklyuzivdir.

Texnik jihatdan metodikani amalga oshirish uchun murakkab platforma shart emas. Interaktiv doska yoki proyektor, telefon/planshetning diktofoni, taqdimot dasturi va internet mavjud bo'lmasa ham oldindan yuklangan audio-video yetarli bo'lishi mumkin. Muhim narsa - texnologik imkoniyatni nutqiy siklga integratsiyalash. UNESCO hisobotida ham ta'lim texnologiyalarining samarasi infratuzilma, o'qituvchi tayyorgarligi va pedagogik maqsad bilan uyg'unlashgandagina barqaror bo'lishi qayd etiladi (2).

Vaqt boshqaruvi uchun 45 daqiqalik darsda multimedia namoyishiga 7-10 daqiqadan ortiq vaqt ajratmaslik, kamida 20-25 daqiqani o'quvchilarning individual, juftlik va guruhda gapirish faoliyatiga berish maqsadga muvofiq. Bunda 'ekran vaqti' bilan 'o'quvchi gapirish vaqti' o'rtasida ikkinchisining ustunligi metodik mezon sifatida olinadi. O'qituvchi video ko'rsatgan har bir daqiqadan keyin qanday nutqiy mahsulot olinishi oldindan rejalashtirilsa, multimedia darsning markazi emas, nutqni faollashtiruvchi vosita bo'lib qoladi.

4-jadval. 45 daqiqalik dars uchun namunaviy vaqt taqsimoti

Faoliyat	Vaqt	Asosiy shakl	Nutqiy mahsulot
Motivatsion savol va vazifa	4-5 daq.	Butun sinf	Qisqa taxmin/javob
Multimedia segmenti	7-10 daq.	Butun sinf	Fokus javoblar
Juftlik/guruh mashqi	10-12 daq.	Juftlik/guruh	Dialog/qayta hikoya
Mustaqil og'zaki mahsulot	10-12 daq.	Individual	Monolog/audio izoh
Qayta aloqa va refleksiya	6-8 daq.	Individual + sinf	Ikkinchi urinish/xulosa

4. MUHOKAMA

Taklif etilgan modelning asosiy ilmiy-metodik g'oyasi shundan iboratki, multimedia o'quvchi uchun ko'p kanalli axborot manbai bo'lish bilan birga, nutqni rejalashtirish, bajarish va qayta ko'rib chiqishni tashkil etuvchi muhitga aylanishi kerak. Bu nuqta xalqaro tadqiqotlardagi umumiy xulosa bilan mos keladi: digital storytellingning samarasi tayyor kontentni ko'rishdan ko'ra o'quvchining hikoya yaratishi, ovoz yozishi va o'z mahsulotini taqdim etishida kuchliroq namoyon bo'ladi (3; 4; 10; 11). Demak, ona tili darsida 'multimedia ishlatildi' degan faktning o'zi metodik innovatsiya mezoni bo'la olmaydi; mezon o'quvchi nutqining hajmi va sifati qanday o'zgarganidir.

Boshlang'ich yoshdagi bola uchun vizual va audio tayanchlar ma'noni tezroq anglashga yordam beradi, biroq ular ortiqcha bo'lsa, diqqatni nutqiy vazifadan chalg'itishi mumkin.

Mayerning multimedia learning konsepsiyasidan kelib chiqib, ona tili darsida bir slaydga ko'p matn, bir vaqtning o'zida kuchli fon musiqasi, animatsiya va o'qituvchi izohini joylashtirish tavsiya etilmaydi (1). Agar darsning maqsadi qayta hikoyalash bo'lsa, 4-6 asosiy kadr, qisqa audio va 5-7 ta kalit so'z ko'pincha yetarli. Minimalistik dizayn o'quvchi diqqatini bezakka emas, voqea mazmuni va til birliklariga yo'naltiradi.

Tadqiqotlar boshlang'ich maktabda speaking ko'nikmasi o'zaro bog'liq komponentlardan tashkil topishini ko'rsatadi. Ramalingam va hammualliflar bolalarda tushunish, lug'at va ravonlikning yaxshilanishini qayd etgan bo'lsa (6), Cahyanti va Nuroh digital storytellingdan foydalanishda talaffuz, grammatika, lug'at, ravonlik va hikoya mazmunini birgalikda baholagan (8). 2026-yildagi Frontiers tadqiqotida esa fluency, comprehension, pronunciation va umumiy speaking ko'rsatkichi bo'yicha tajriba guruhi foydasiga natijalar topilgan, lug'at bo'yicha farq statistik darajaga yetmagan (12). Bu holat ona tili metodikasida ham bir darsning barcha nutqiy komponentlarni bir xil darajada o'zgartirishini kutmaslik kerakligini ko'rsatadi. Har bir topshiriqda 1-2 asosiy fokus mezon tanlanishi pedagogik jihatdan maqbul.

Raqamli hikoyalashning muhim afzalligi - o'quvchiga takroriy urinish berishidir. An'anaviy savol-javobda o'quvchi xato qilsa, o'qituvchi ko'pincha javobni tuzatadi va keyingi bolaga o'tadi. Ovoz yozish asosidagi vazifada esa o'quvchi o'z javobini qayta eshitadi, kerakli so'zni almashtiradi, pauzalarni kamaytiradi va ikkinchi variantni yozadi. Bu jarayon metakognitiv o'zini nazoratni rivojlantiradi. Multimedia shuning uchun nafaqat 'ko'rsatish', balki nutqni qayta ishlash va takomillashtirish vositasidir.

Hamkorlik elementi ham alohida ahamiyatga ega. Fan va Chenning boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan olib borgan tadqiqoti hamkorlikdagi digital storytelling speaking va boshqa o'quv natijalarini birlashtira olishini ko'rsatadi (7). Ona tili darsida buni 'juftlikda hikoyani tiklash', 'bir rasm - bir gap - umumiy hikoya', 'intervyu', 'qahramonlar dialogi', 'mikro-podcast' kabi topshiriqlar orqali tashkil qilish mumkin. Bu usullar tortinchoq o'quvchiga butun sinf oldida gapirishdan oldin kichik xavfsiz muhitda mashq qilish imkonini beradi.

Shu bilan birga, multimedia texnologiyalarini qo'llashda bir qator xavflar mavjud. Birinchisi, darsni texnik effektlarga haddan tashqari yuklash. Ikkinchisi, barcha o'quvchilarga bir xil tezlik va bir xil nutqiy murakkablikni yuklash. Uchinchisi, o'qituvchining tayyor videoni ko'rsatib, faol muhokamani tashkil etmasligi. To'rtinchisi, baholash mezonlarining noaniqligi. Beshinchisi, shaxsiy ma'lumot va bolalarning audio-video yozuvlarini saqlashda ehtiyotkorlik yetishmasligi. Shuning uchun ota-ona va maktab siyosatiga mos ravishda yozuvlarni faqat o'quv maqsadida, nazorat qilinadigan muhitda ishlatish, ommaviy platformaga joylashtirmaslik va zarurat tugagach o'chirish tavsiya etiladi.

Texnologik tenglik masalasi ham muhim. Har bir o'quvchida shaxsiy qurilma bo'lishi shart emas; darsni bitta proyektor va 3-4 guruhga bitta qurilma bilan ham samarali tashkil qilish mumkin. UNESCO ta'kidlaganidek, texnologiya tanlovi o'quvchilar manfaatlari, mavjud infratuzilma va o'qituvchining uni pedagogik jihatdan boshqarish imkoniyati bilan belgilanadi (2). Demak, qimmat qurilma emas, aniq didaktik ssenariy metodik sifatning asosiy ko'rsatkichidir.

Mahalliy kontekst nuqtayi nazaridan, Milliy o'quv dasturi asosidagi ona tili va o'qish savodxonligi mazmunida matn bilan ishlash, o'qilgan/tinglangan mazmunni tushunish va fikrni ifodalashga berilgan e'tibor multimedia integratsiyasi uchun qulay zamin yaratadi (14; 15). Masalan, darslikdagi hikoyani o'qigandan keyin uni animatsiyaga aylantirish shart emas;

aksincha, 4 ta asosiy kadrni tanlab, o'quvchi ularga og'zaki izoh yozishi metodik jihatdan maqsadga muvofiqroq. Bunda mavjud darslik mazmuni saqlanadi, texnologiya esa nutqiy vazifaning bajarilish shaklini boyitadi.

Maqolaning cheklovi shundaki, taklif etilgan model hali mualliflik eksperimental ma'lumotlari bilan sinovdan o'tkazilmagan. Keyingi tadqiqotda kamida ikki parallel sinfda 6-8 haftalik kvazi-eksperimental dizayn qo'llash, boshlang'ich va yakuniy og'zaki nutq testlarini bir xil rubrika asosida ikki mustaqil baholovchi orqali tekshirish, o'quvchi gapirish vaqtini kuzatish va o'qituvchi intervyulari bilan triangulyatsiya qilish maqsadga muvofiq. Shunda modelning qaysi komponenti - video tayanch, ovoz yozish, hamkorlikdagi hikoyalash yoki refleksiv qayta yozish - eng katta hissa qo'shayotgani aniqroq baholanadi.

5. XULOSA

Boshlang'ich sinf ona tili darslarida multimediya texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik qiymati ekran, platforma yoki effektlar soni bilan emas, o'quvchining faol og'zaki nutq ishlab chiqarish imkoniyati bilan belgilanadi. Strukturali adabiyot tahlili digital storytelling, qisqa audio-video segmentlar, tasviriy ketma-ketlik, ovoz yozish va interaktiv topshiriqlar bolalarning gapirish amaliyotini ko'paytirishi, nutqni rejalashtirish va qayta ishlash uchun qo'shimcha imkoniyat yaratishini ko'rsatdi (3; 4; 6; 7; 10; 12).

Maqolada ishlab chiqilgan besh bosqichli metodik sikl - motivatsion nutqiy vazifa, multimodal idrok, tayanch asosida hamkorlikdagi qayta hikoyalash, mustaqil raqamli nutqiy mahsulot va refleksiv baholash - multimedia faoliyatini bevosita og'zaki nutq maqsadiga bog'laydi. Modelning amaliy sharti 'kamroq ko'rsatish, ko'proq gapirtirish', 'tayanchdan mustaqillikka' va 'bir martalik javobdan qayta ishlangan nutqqa' tamoyillaridir.

O'qituvchiga multimedia materialini qisqa segmentlarda berish, har bir segmentdan keyin aniq nutqiy mahsulot talab qilish, 45 daqiqalik darsning kamida yarmiga yaqinini o'quvchilarning real gapirish faoliyatiga ajratish va baholashda mazmun, izchillik, lug'at, talaffuz, ravonlik hamda kommunikativ mustaqillik mezonlaridan foydalanish tavsiya etiladi. Shu tarzda multimedia ona tili darsida ko'rgazmali bezak emas, o'quvchini tinglovchidan faol so'zlovchiga aylantiradigan metodik vosita sifatida xizmat qiladi.

Kelgusi tadqiqotlarda mazkur modelni turli hudud va sinf darajalarida eksperimental tekshirish, o'quvchilarning real gapirish vaqti, rubrika ballari, nutq yozuvlaridagi o'zgarishlar hamda o'qituvchi kuzatuvlarini birgalikda tahlil qilish zarur. Bu boshlang'ich ona tili ta'limida multimedia integratsiyasining qaysi elementlari eng barqaror va ko'chiriladigan natija berishini aniqlashga imkon beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mayer, R. E. (2021). Multimedia Learning (3rd ed.). Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/9781316941355
2. UNESCO Global Education Monitoring Report Team. (2023). Global Education Monitoring Report 2023: Technology in education: A tool on whose terms? UNESCO.
3. Wu, J., & Chen, D.-T. V. (2020). A systematic review of educational digital storytelling. Computers & Education, 147, 103786. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2019.103786

4. Nair, V., & Yunus, M. M. (2021). A systematic review of digital storytelling in improving speaking skills. Sustainability, 13(17), 9829. https://doi.org/10.3390/su13179829
5. Lim, N. Z. L., Zakaria, A., & Aryadoust, V. (2022). A systematic review of digital storytelling in language learning in adolescents and adults. Education and Information Technologies, 27, 6125-6155. https://doi.org/10.1007/s10639-021-10861-0
6. Ramalingam, K., Jiar, Y. K., & Mathiyazhagan, S. (2022). Speaking skills enhancement through digital storytelling among primary school students in Malaysia. International Journal of Learning, Teaching and Educational Research, 21(3), 22-35. https://doi.org/10.26803/ijlter.21.3.2
7. Fan, T.-Y., & Chen, H.-L. (2023). Developing cooperative learning in a content and language integrated learning context to enhance elementary school students' digital storytelling performance, English speaking proficiency, and financial knowledge. Journal of Computer Assisted Learning, 39(4), 1354-1367. https://doi.org/10.1111/jcal.12804
8. Cahyanti, N. N., & Nuroh, E. Z. (2023). Digital storytelling media to improve students' speaking skills in elementary school. Journal of Education Technology, 7(2), 261-268. https://doi.org/10.23887/jet.v7i2.58679
9. Hwang, W.-Y., Shadiev, R., Hsu, J.-L., Huang, Y.-M., Hsu, G.-L., & Lin, Y.-C. (2016). Effects of storytelling to facilitate EFL speaking using Web-based multimedia system. Computer Assisted Language Learning, 29(2), 215-241. https://doi.org/10.1080/09588221.2014.927367
10. Veyis, F., Gozuyesil, E., & Cigerci, F. M. (2025). The effect of digital storytelling on students' language skills performance: A meta-analytic study. Education and Information Technologies, 30(17), 24463-24501. https://doi.org/10.1007/s10639-025-13722-2
11. Dong, T. H., Chen, S., Tseng, W.-T., Gao, X. A., et al. (2025). Voices beyond the screen: Charting language learning with digital storytelling. Language Teaching Research. Advance online publication. https://doi.org/10.1177/13621688251387048
12. Almulla, A. A., Khasawneh, M. A., Tashtoush, M. A., & Alsayed, A. (2026). Digital storytelling interventions to enhance the speaking abilities of elementary-level students with English language difficulties. Frontiers in Psychology, 17, 1825184. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2026.1825184
13. Dewi, N. K. W. H., Ratminingsih, N. M., & Wahyuni, L. G. E. (2026). The implementation of task-based digital storytelling to enhance students' speaking competency in primary school. Jurnal Penelitian Ilmu Pendidikan Indonesia, 5(1), 916-921. https://doi.org/10.31004/jpion.v5i1.1092
14. Raximova, R. H. qizi. (2022). Milliy o'quv dasturi asosida tayyorlangan ona tili va o'qish savodxonligi darsligining ta'limga olib kirayotgan yangiliklari. Conference paper. Zenodo. https://doi.org/10.5281/zenodo.6567702
15. Karimova, S. (2022). Milliy o'quv dasturi asosida boshlang'ich sinflarda ona tili va o'qish savodxonligi fanining o'qitilishi. Zenodo. https://doi.org/10.5281/zenodo.6474904